

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

УДК [336.59:364.013](477)

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3937355>

ВЕРГУН А.М.
ПОБЕРЕЖЕЦЬ В.С.

Фінансове забезпечення соціальних гарантій населення в Україні

Фінансові ресурси держави відіграють вагомую роль у забезпеченні соціальних гарантій: матеріального добробуту непрацездатних осіб та інших пільгових категорій населення, а також визначають масштаби фонду оплати праці у бюджетній сфері. Таким чином, впливаючи на усі аспекти економічного та соціального розвитку країни, забезпечуючи виконання соціальної функції держави, державні фінанси є основним джерелом фінансування соціальних гарантій, що забезпечує реалізацію соціальних інтересів усіх верств населення.

В статті досліджено теоретичні основи забезпечення соціальних гарантій населення, виявлено основні тенденції і специфічні особливості фінансування соціальних гарантій життя населення в Україні. Так, зокрема, розглянуто основні суб'єкти формування фондів грошових коштів для забезпечення соціальних гарантій.

Встановлено, що формування фінансової бази соціальних гарантій досягається за посередництва багатьох ланок фінансової системи: зведеного бюджету держави, соціальних позабюджетних фондів і фондів недержавного особистого та майнового страхування, суб'єктів господарювання і домогосподарств.

Ключові слова: соціальні стандарти, соціальні гарантії, державне фінансування.

ВЕРГУН А.М.
ПОБЕРЕЖЕЦЬ В.С.

Финансовое обеспечение социальных гарантий населения в Украине

Финансовые ресурсы государства играют важную роль в обеспечении социальных гарантий: материального благосостояния нетрудоспособных лиц и других льготных категорий населения, а также определяют масштабы фонда оплаты труда в бюджетной сфере. Таким образом, воздействуя на все аспекты экономического и социального развития страны, обеспечивая выполнение социальной функции государства, государственные финансы являются основным источником финансирования социальных гарантий, что обеспечивает реализацию социальных интересов всех слоев населения.

В статье исследованы теоретические основы обеспечения социальных гарантий населения, выявлены основные тенденции и специфические особенности финансирования социальных гарантий жизни населения в Украине. Так, в частности, рассмотрены основные субъекты формирования фондов денежных средств для обеспечения социальных гарантий.

Установлено, что формирование базы социальных гарантий достигается при посредничестве многих звеньев финансовой системы: сводный бюджет государства, социальных внебюджетных фондов и фондов негосударственного личного и имущественного страхования, субъектов хозяйствования и домохозяйств.

Ключевые слова: социальные стандарты, социальные гарантии, государственное финансирование.

VERHUN A.N.
POBEREZHETS V.S.

Financial support of social guarantees for Ukrainian population

The state financial resources play an important role in providing social guarantees: the material well-being of disabled people and other privileged categories of the population, as well as determining the scope of the wage fund in the budgetary sphere. Thus, affecting all aspects of the economic and social development of the country, ensuring the fulfillment of the state social function, state finances are the main source of financing social guarantees, that ensures the realization of social interests of all segments of the population.

The theoretical bases for providing social guarantees of the population have been studied in the article, the basic tendencies and specific features for financing social guarantees of the population life in Ukraine have been revealed. In particular, the main subjects of formation of funds for providing social guarantees have been considered.

It has been established that the formation of the financial base of social guarantees is achieved through the mediation of many links of the financial system: the consolidated state budget, social extra-budgetary funds, funds of non-state personal and property insurance, economic entities and household funds.

Keywords: social standards, social guarantees, state financing.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку економіки створення національної системи соціальних гарантій для сучасної держави має першочергове значення. Основні принципи такої системи закладені в законодавчих актах, зокрема у Законах України «Про прожитковий мінімум» і «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», Конституції України, згідно з якими прожитковий мінімум є вартісною величиною достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Загальною декларацією прав людини, яка прийнята та проголошена Генеральною асамблеєю передбачено, що «кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг,

житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї».

Ратифікувавши Європейську соціальну хартію (переглянуту) частково, Конвенції Міжнародної організації праці про основні цілі та норми соціальної політики N 117, про мінімальні норми соціального забезпечення N 102 та підписавши Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити життєвий рівень свого населення відповідно до міжнародних норм і стандартів та гарантувала соціальне забезпечення кожному не нижче життєво важливого прожиткового мінімуму, захист від бідності та соціального відчуження.

Зазначений перехід змінив зміст господарського механізму в Україні, організаційних структур окремих його частин, у тому числі модернізував фінансову систему. Проте, роль держави щодо забезпечення соціальних гарантій насе-

ленню залишається досить важливою та значущою. Сфера соціальної політики – частина політики держави, яка своїми діями пом'якшує негативні наслідки індивідуальної і соціальної нерівності, соціально–економічних потрясінь у суспільстві. Державне регулювання соціально–економічних відносин, соціальної сфери, будучи однією із передумов економічного і соціального розвитку суспільства й особливою формою управління, виступає як найважливіша складова соціально–економічної політики держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

В Україні питання фінансування соціальних гарантій населення стали предметом дослідження та нагальних дискусій, що знайшло відображення у працях О.М. Головінова [1], М.Є. Горожанкіна [1], Л.І. Дмитриченко [1], В.П. Горина [3, 6], О.М. Ковалюк [8], та багатьох інших.

Метою дослідження є дослідження фінансування соціальних гарантій населення в Україні.

Виклад основного матеріалу. Соціальні гарантії – обов'язковий елемент економічної системи держави, що визначає рівень суспільного добробуту і є важливою умовою її економічної та соціальної стабільності.

Загальну сукупність державних соціальних гарантій населенню умовно поділяють на основні (мінімальний розмір заробітної плати; мінімальний розмір пенсії за віком; неоподатковуваний мінімум доходів громадян; розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат) та додаткові соціальні гарантії (рівень життя населення, що постраждало внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС; рівнів оплати праці працівників різної кваліфікації в установах та організаціях, які фінансуються з бюджетів усіх рівнів; стипендії учням професійно–технічних та студентам вищих державних навчальних закладів; індексації доходів населення; надання гарантованих обсягів соціально–культурного, житлово–комунального, транспортного, побутового обслуговування та інші).

Вітчизняна економічна наука провідну роль у забезпеченні соціальних гарантій відводить державі, виділяючи наступні способи їх реалізації:

- трансфертні платежі з бюджетів різних рівнів;
- визначення стандартів малозабезпеченості та мінімальних рівнів доходів, що є елементом державного фінансового планування;
- соціальне страхування, основу якого складає система обов'язкового державного страхування;

- державне фінансування соціальної сфери;
- регулювання відносин зайнятості [1, с. 20].

Практично кожен із зазначених способів реалізації соціальних гарантій пов'язаний із рухом фінансових ресурсів і відображає взаємодію елементів системи їх фінансового забезпечення. Динаміка обсягів фінансування соціальних гарантій, джерела їх формування та напрями використання коштів багато в чому визначають успіх заходів із забезпечення реалізації соціальних інтересів громадян, що є основою досягнення соціальної безпеки.

Вітчизняна фінансова наука не дає однозначної відповіді на питання змісту фінансового забезпечення, розглядаючи його як потік фінансових ресурсів, метод фінансового механізму, сукупність складових елементів. Зокрема, колектив авторів підручника «Фінанси» [2, с. 94], Н. Кравчук [3, с. 56] визначають фінансове забезпечення як формування цільових грошових фондів суб'єктів господарювання у достатньому розмірі та їх ефективне використання. В цілому, погоджуючись із запропонованим визначенням, вважаємо за необхідне зауважити, що поряд із визначенням порядку формування та використання цільових грошових фондів, фінансове забезпечення обумовлює цей процес і щодо коштів, які не мають фондової форми або цільового призначення. О. Романенко розуміє під фінансовим забезпеченням покриття затрат за рахунок фінансових ресурсів, акумульованих суб'єктами господарювання і державою [4, с. 18]. На наш погляд, відмежування держави як особливого суб'єкта фінансового забезпечення має під собою раціональне підґрунтя, оскільки її діяльність базується не на принципах комерційного розрахунку, а здійснюється з метою задоволення потреб та інтересів суспільства.

Характерною рисою процесу фінансового забезпечення соціальних гарантій загалом, і за рахунок фінансових ресурсів держави зокрема, є його організаційна складність. Основні суб'єкти формування фондів грошових коштів для забезпечення соціальних гарантій, а саме суб'єкти господарювання, держава, населення, громадські та благодійні організації пов'язані між собою складною системою фінансових відносин і беруть як безпосередню участь у їх (соціальних гарантій) забезпеченні, так і опосередковано впливають на обсяги фінансових ресурсів, які спрямовуються на зазначені цілі. Ці відносини

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

спостерігаються на усіх стадіях розподілу валового внутрішнього продукту, а саме:

– на етапі первинного розподілу, коли відбувається часткове забезпечення соціальних гарантій матеріального добробуту економічно активного населення і формування первинних доходів суб'єктів господарювання та держави;

– на етапах перерозподілу і вторинного розподілу, коли акумульовані у суб'єктів фінансових відносин ресурси направляються на формування доходів непрацевдатних і зайнятих у нематеріальному виробництві, а також на фінансування соціальних гарантій споживання суспільних послуг [6].

Досліджуючи державне фінансове забезпечення соціальних гарантій як економічне явище, можемо зауважити, що воно набуває матеріального вираження у русі розподіленої вартості через відповідні грошові потоки, які є носіями фінансових відносин і характеризуються певним обсягом та спрямованістю. Обсяги фінансових ресурсів, які направляються державою на забезпечення соціальних гарантій населенню, залежать від низки об'єктивних чинників, зокрема, рівня розвитку економіки, масштабів перерозподілу ВВП через сферу державних фінансів та пріоритетів бюджетної політики.

За змістом державне фінансове забезпечення соціальних гарантій, на наш погляд, можна охарактеризувати як реалізований на основі наукових принципів процес формування доходів держави та їх використання у відповідності до системи соціальних стандартів на забезпечення матеріального добробуту населення та споживання суспільних послуг.

Фінансове забезпечення соціальних гарантій загалом досягається за посередництва багатьох ланок фінансової системи: бюджетів різних видів та фондів соціального страхування, які є елементами системи державних фінансів; грошових фондів суб'єктів господарювання; фондів особистого і майнового страхування; фінансів домогосподарств. Для їх належного фінансування створюються відповідні фонди фінансових ресурсів держави, суб'єктів господарювання та населення. Водночас, за допомогою різноманітних фінансових інструментів забезпечується регулювання доходів фізичних та юридичних осіб.

Хоча побудова системи фінансового забезпечення соціальних гарантій передбачає формування диверсифікованого набору джерел та викори-

стання різних форм фінансування, його основу мають складати фінансові ресурси держави. О. Василик головним джерелом фінансування соціальних гарантій визначає бюджетні кошти, зазначаючи при цьому, що громадяни держави повинні мати можливість за рахунок власних коштів та кредиту підвищувати рівень та якість споживаних соціальних послуг [5, с.274]. Однак, фінансування державою соціальних гарантій не обмежується лише видатками за рахунок бюджетних коштів, а передбачає також використання фінансових ресурсів позабюджетних соціальних фондів.

Основа фінансового забезпечення соціальних гарантій закладається у процесі фінансово–господарської діяльності суб'єктів господарювання усіх форм власності. Розподіл та перерозподіл фінансових ресурсів підприємств, установ і організацій супроводжується формуванням значної частини доходів сектору домогосподарств, доходів бюджетів, установ державного та недержавного страхування, благодійних організацій. Таким чином, забезпечуючи фінансовими ресурсами інші сторони фінансових відносин, суб'єкти господарювання опосередковано визначають основні параметри фінансового забезпечення соціальних гарантій.

Ще одним, менш вагомим джерелом фінансування соціальних гарантій, яке отримало розвиток в останні роки, є гуманітарна та фінансова допомога вітчизняних і зарубіжних благодійних організацій та фондів, приватних осіб, а також церковних громад. У більшості випадків вона полягає у фінансуванні геріатричних закладів, реалізації програм допомоги бідним, проведенні благодійних акцій. Новим напрямом діяльності вищезазначених організацій є фінансова допомога територіальним громадам у реалізації проєктів побудови об'єктів соціальної інфраструктури. Разом з тим, слід визнати, що розвиток добродійності в Україні стримується відсутністю економічних стимулів з боку держави до реалізації благодійних програм [7].

Не ставлячи під сумнів вагому роль суб'єктів господарювання, благодійних організацій та населення у формуванні фінансового забезпечення соціальних гарантій, все ж слід визнати, що їх участь значною мірою обмежується фінансуванням соціальних гарантій матеріального добробуту. Практично поза увагою суб'єктів господарювання залишаються соціальні гарантії, задоволення

яких спрямоване на формування певного стандарту якості життя і визначається, в першу чергу, кількісними та якісними характеристиками отримуваних суспільних послуг. Основним джерелом їх фінансування виступають ресурси, акумульовані у системі державних фінансів.

Визначальна роль держави у фінансовому забезпеченні суспільних послуг має аргументоване пояснення. З огляду на те, що ці послуги володіють ознаками, які зумовлюють низьку економічну ефективність їх надання, виробництво цих послуг концентрується в галузях економіки, які працюють на засадах некомерційної діяльності, ставлячи за головну мету свого функціонування не отримання прибутку, а їх виробництво для якомога ширшого кола споживачів. Відтак, вказані умови господарювання не цікавлять підприємницькі структури, а тому участь приватного бізнесу у фінансуванні суспільних послуг в масштабах держави має нерегулярний характер. Як правило, вона обмежується сферою надання високо-вартісних послуг заможним верствам населення, а їх споживання засвідчує приналежність до суспільної еліти. З огляду на це, з метою забезпечення доступності соціальних послуг для широких верств населення, держава майже одноосібно формує фінансову базу функціонування галузей економіки, діяльність яких спрямована на забезпечення соціальних гарантій, що обумовлюють певний стандарт якості життя [8].

Однак, фінансові ресурси держави відіграють вагому роль також у забезпеченні соціальних гарантій матеріального добробуту. Від обсягів державного фінансування значною мірою залежать показники доходів непрацездатних осіб та інших пільгових категорій населення, а також визначаються масштаби фонду оплати праці у бюджетній сфері. Таким чином, впливаючи на усі аспекти економічного та соціального розвитку країни, забезпечуючи виконання соціальної функції держави, державні фінанси є основним джерелом фінансування соціальних гарантій, що забезпечує реалізацію соціальних інтересів усіх верств населення.

Другим аспектом фінансового забезпечення соціальних гарантій є форми фінансування, які у фінансовій науці прийнято розподіляти з позицій окремого індивіда на самофінансування, кредитування та зовнішнє фінансування (в тому числі бюджетне фінансування, страхування і фінансування за рахунок коштів суб'єктів господа-

рювання). При цьому, фінансове забезпечення соціальних гарантій передбачає використання в тій чи іншій мірі усіх зазначених форм, які можуть застосовуватися як самостійно, так і в поєднанні. Зважаючи на предмет наукового дослідження, безпосередньо до форм державного фінансового забезпечення соціальних гарантій можемо зарахувати бюджетне фінансування, соціальне страхування та кредитування за рахунок фінансових ресурсів держави [8].

Важливим джерелом фінансування соціальних гарантій є фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування. За рахунок їх фінансових ресурсів забезпечується розв'язання двох важливих соціально-економічних завдань: збереження і повне відновлення працездатності активної частини населення і гарантоване матеріальне забезпечення громадян, які втратили працездатність у зв'язку з виходам на пенсію та інших причин.

Висновки

Таким чином, формування фінансової бази соціальних гарантій досягається за посередництва багатьох ланок фінансової системи: зведеного бюджету держави, соціальних позабюджетних фондів і фондів недержавного особистого та майнового страхування, суб'єктів господарювання і домогосподарств. З огляду на економічну сутність соціальних гарантій як поняття, яке засвідчує гарантований державою рівень задоволення соціально-економічних потреб, обґрунтовано, що провідну роль у забезпеченні соціальних гарантій має відігравати держава.

До форм фінансового забезпечення соціальних гарантій можна зарахувати самофінансування за рахунок особистих доходів громадян, зовнішнє фінансування, основою якого є фінансові ресурси, акумульовані у системі державних фінансів та у суб'єктів господарювання, а також кредитування. Формами державного фінансового забезпечення соціальних гарантій можна визначити бюджетне фінансування, соціальне страхування та державне кредитування.

Список використаних джерел

1. Соціальна політика та економічна безпека / [О.М. Головінов, М.Є. Горожанкіна, Л.І. Дмитриченко та ін.]; під ред. д-ра екон. наук, проф. Є.І. Крихтіна. – Донецьк: Каштан, 2004. – 336с

2. Фінанси: Підручник / [С.І. Юрій, Л.М. Алексеєнко, І.В. Зятковський та ін.]; за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.

3. Фінанси: Навчально–методичний посібник / [Н.Я. Кравчук, В.П. Горин, Т.Б. Ясеновська]. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 432 с.

4. Романенко О.Р. Фінанси: Підручник / О.Р. Романенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 312 с.

5. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник / О.Д. Василик. – К.: НІОС. – 2000. – 416 с.

6. Горин В. Концептуальні засади фінансового забезпечення соціальних гарантій / В. Горин // Світ фінансів. – 2009. – № 3 (20). – С. 97–106

7. Карпишин Н.І. Сутність, джерела та форми фінансового забезпечення охорони здоров'я / Н.І. Карпишин // Світ фінансів. – 2007. – №2(11). – С. 63–72.

8. Ковалюк О.М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики). Монографія / О.М. Ковалюк. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету ім. І. Франка, 2002. – 396 с.

References

1. O.M. Holovinov, M.Ye. Horozhankina, L.I. Dmytrychenko ta in.(2004) Social policy and economic security. Donetsk: Kashtan [in Ukrainian]

2. S.I. Yurii, L.M. Alekseienko, I.V. Ziatkovskiy ta in. (2008) Finances. K.: Znannia [in Ukrainian]

3. N.Ya. Kravchuk, V.P. Horyn, T.B. Yasenovska (2008) Finances. Ternopil: Ekonomichna dumka [in Ukrainian]

4. Romanenko O.R. (2003) Finances. K.: Tsentri navchalnoi literatury [in Ukrainian]

5. Vasylyk O.D. (2000) Theory of Finance K.: NIOS [in Ukrainian]

6. Horyn V. (2009). Conceptual principles of financial security of social guarantees. Svit finansiv, 3 (20). 97–106 [in Ukrainian]

7. Karpishyn N.I. (2007) Essence, sources and forms of financial support for health care Svit finansiv.2(11). 63–72. [in Ukrainian]

8. Kovalyuk O.M. (2002) Financial mechanism of organization of economy of Ukraine (problems of theory and practice. Lviv: Vydavnychiy tsentr Lvivskoho natsionalnoho universytetu im. I. Franka. [in Ukrainian]

Дані про авторів

Вергун Антоніна Миколаївна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів та фінансово–економічної безпеки, Київський національний університет технологій та дизайну

e-mail: vergun.am@knutd.com.ua

Побережець Вікторія Сергіївна,

студентка Київського національного університету технологій та дизайну, факультет економіки та бізнесу, кафедра фінансів та фінансово–економічної безпеки

e-mail: poberezhets.vitaa@gmail.com

Данные об авторах

Вергун Антонина Николаевна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры финансов и финансово–экономической безопасности, Киевский национальный университет технологий и дизайна

e-mail: vergun.am@knutd.com.ua

Побережец Виктория Сергеевна,

студентка Киевского национального университета технологий и дизайна, факультет экономики и бизнеса, кафедра финансов и финансово–экономической безопасности

e-mail: poberezhets.vitaa@gmail.com

Data about the authors

Verhun Antonina,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor, Department of Finance and Financial and Economic Security, Kyiv National University of Technologies and Design

e-mail: vergun.am@knutd.com.ua

Poberezhets Victoria,

Student of Kyiv National University of Technologies and Design, Faculty of Economics and Business, Department of Finance and Financial and Economic Security

e-mail: poberezhets.vitaa@gmail.com